

Dubrovački otoci u prvim danima austrijske vladavine

UDK 338.47:656.61(497.13) DU»18«(093)

Sažetak: Kada su Austrijanci prisajedinili svome carstvu područja koja su dobili Bečkim mirom — pa tako i područje Dubrovačke Republike i Dubrovačke otoke gdje je bila formirana i djelovala nova vlast »Governo provvisorio britannico delle Tre Isole« — u početku su na Dubrovačkim otocima zadržali zatečenu strukturu vlasti: guverner Jero Natali, suci, općinski glavari i drugi zadržali su svoje ranije funkcije mada s nešto izmijenjenim ingerencijama. Guverner je u stvari bio posrednik između austrijske uprave u Dubrovniku i općinskih glavara na otocima, koji su samo izvršio naredbi koje primaju od guvernera, jer se njima uprava iz Dubrovnika direktno ne obraća. Međutim, i takovo stanje kratko je trajalo — nepunih devet mjeseci — kada je ukinuto. Ali, teže od toga su ekonomske posljedice koje su (u početku) uslijedile pod austrijskom vlašću... otoci nisu tretirani kao teritorij koji ima niz specifičnosti u odnosu na kontinent, nadasve u privređivanju: umjesto poduzimanja inicijative s novim tehničkim formama i pronalascima, privredi na otocima dat je neki neodređen karakter, koji bez sredstava i organizacije nije ni mogao opstati. I umjesto ekonomskih vrijednosti otoci su postali problem. A posebno se to odnosi na pomorsko privređivanje koje je u životnom mehanizmu Dubrovačkih otoka prestalo kucati nekadašnjim tempom.

— I I —

Pobjedonosni završetak rata i poraz Napoleona brzo su izmijenili do tada poznatu sliku svijeta i u geografske karte ucrtali nova područja nad kojima su od tada umjesto francuskog stršali saveznički stjegov i grbovi, pa tako i nad teritorijem bivše Dubrovačke Republike gdje se više od jednog milenija velikom energijom, smionošću i znanjem razvio pomorsko-trgovački emporij koji je višestruko nadmašivao njen teritorijalni značaj i proklamiranim neutralnim položajem značajno se odražavao na političke prilike u ovom dijelu Evrope. A u svim tim događajima, pored strateških i političkih — i utjecaji ekonomskih činilaca i interesa bili su znatni, što je i za našu temu od značaja, jer zahvaljujući upravo njima za sve vrijeme trajanja Dubrovačke Republike nije bilo težih unutrašnjih potresa (iako je zbog političkih događaja u tadašnjem svijetu njen osnovni opstanak više puta bio ugrožen) što je rijetkost u historiji: malo je primjera gdje se na tako oskudnom prirodnom potencijalu razvila tako bogata zajednica.¹ A razlog tome je jednostavan: optimalno su koristili svoj položaj na moru, što međutim nije bio slučaj s onima koji su ih naslijedili, bar ne u početku, pa su ova područja pod novim gospodarima brzo osiromašila, a nadasve otoci, ne predstavljajući više u ekonomskom smislu bilo kakovog konkurenta ni u političkom neku posebnu snagu. Poslijeratna konjunktura (nakon Napoleonskih ratova) u svjetskom pomorstvu protekla je bez Dubrovčana: nemoguće je bilo u jednom kratkom roku obnoviti brodovlje, prilagoditi ga sve izražajnijim strukturnim promjenama u odnosu na tehnički napredak i stupiti u konkurentsku utakmicu s dru-

gim pomorskim zemljama i gradovima koje su mimoišli problemi koji su francuskom okupacijom Dubrovačke Republike potresali Dubrovčane, a posebno njihovo pomorstvo. Brodovi su (s obzirom na tehnički napredak) u to vrijeme bili jako skupe investicije, a pomoći ni od kuda a najmanje od nove vlasti (austrijske), jer se privredna politika austrijske carevine (u to vrijeme) sastojala u načelu da u privređivanju nije potrebna državna intervencija pa tako ni u pomorstvu (mada se od toga u praksi odstupalo kad je bilo u pitanju pomorstvo Trsta i Rijeke).² A što je to značilo za Dubrovačke otoke nije teško zaključiti: na Šipanu, Lopudu a donekle i Kalamoti, čiji su stanovnici bili posjednici mnogih plovinih objekata na kojima je plovio velik broj otočana a pomorstvo predstavljalo vodeću privrednu djelatnost, nastupilo je razdoblje teške rezignacije. I dosta dugo vremena je proteklo dok je u koncepciji vladajućih austrijskih krugova kontinentalni duh zamijenjen pomorskim; — dok se shvatilo što za državu znači more i prevlast na njemu. Kad se to shvatilo, za pomorstvo na dubrovačkim otocima bilo je već jako kasno... plovi se još samo na manjim brodicama i to najčešće u lokalnom razvoju tako da se više ne može ni govoriti o pomorskom privređivanju u klasičnom smislu. A osim toga kad je austrijska privredna politika i promijenjena, težište istočno — jadranskog brodarstva i pomorske privrede prelazi sve više na Sjeverni Jadran pa i to utječe na razvoj pomorskog privređivanja na Južnom Jadranu uopće.³

Razvoj luka Trsta i Rijeke u sjevernom Jadranu u okvirima austrijske carevine imao je svoju ekonomsku logiku: po svojoj izgrađenosti i položaju u odnosu na srednje-evropsko a naročito na istočno-evropsko zaleđe, imale su velike prednosti.⁴ I za jednom i za drugom lukom do silaska Napoleona sa svjetske političke scene stajalo je već stoljetno razdoblje poslovanja kao »porti franchi austriachi« (od 17. ožujka 1719. g.)⁵ a i za vrijeme samog Napoleona bio je zagarantiran slobodan prolaz i izvoz preko njih. U to je vrijeme Austrija imala samo ove dvije luke pa je shvatljivo što ih je favorizirala, kao i u prvo vrijeme prisajedinila istočne jadranske obale, jer na tom području u to vrijeme nije bilo dobrih cesta koje su vodile u kontinent. U kasnijem razdoblju, kada je s novom političkom kartom Evrope nastala i nova ekonomska karta istočne obale Jadrana, stvari su se umnogome izmijenile: od Trsta do Budve (osim dva uska koridora —enklave— kod Neuma i Sutorine) sva je obala bila austrijska na kojoj je sada više luka imalo određene pogodnosti a pomorska plovidba tradiciju i ambicije da se i dalje razvija, pa im je kao takovima trebalo obratiti pažnju. Ali do toga nije došlo, stanje se nije promijenilo već se naprotiv pogoršalo. Jer, pogodnosti za Trst i Rijeku i dalje su povećane, posebno za Rijeku (koja je bila u mađarskoj ekonomskoj sferi) ulaganjem ogromnih materijalnih sredstava u njihovu izgradnju (kako bi što više valorizirali prodor na svjetsko tržište) na što su i Austriju i Mađarsku upućivali i sami događaji u svjetskom privređivanju, pri čemu su more i plovidba izuzetno dobili na značaju. A tako favori-

ziranim lukama teško je bilo konkurirati: sve ostale luke i brodarstvo na istočnoj jadranskoj obali bitisalo je u njihovoj sjeni ili je propadalo... različitost interesa oko obima pomorskog razvoja u drugim mjestima na istočnoj jadranskoj obali i nešto kasnije osnivanje »Austrijskog Lloydja« (koji u želji za primatom na pomorskom tržištu nije birao sredstva da istisne konkurente) osjetno su pridonijeli da se započeti proces propadanja ubrzano nastavi i dovede do privrednih poremećaja neželjenih razmjera i ekonomske ovisnosti posebno u onim područjima čiji je ekonomski prosperitet počivao na trgovini i plovidbi, kao što je to bio slučaj sa dubrovačkim krajem, a posebno na njegovim otocima. I umjesto da je jačanjem privredne moći jačala i sama uprava, nova (austrijska) vlast se učvršćivala jačanjem birokracije kojoj je bila važnija politička forma od ekonomskog sadržaja... zakonskom regulativom uveden je »red« kakvog je zamislila austrijska administracija, koji je — budući nije počivao na ekonomskim temeljima — imao više prisilno statistički karakter nego praktični značaj.

Prisajedinjenjem Dubrovačkih otoka svome carstvu **Austrija je u početku zadržala zatečenu strukturu vlasti** na njima: konte Jero Natali je i dalje guverner, ovog puta »Cesareo Regio governatore provisorio delle Isole Mezzo, Calamotta, Giuppana e Meleda«,⁶ mada s neznatnim ingerencijama. Guverner Natali je u stvari posrednik između austrijske uprave u Dubrovniku i općinskih glavara na otocima, a ovi su samo izvršioći naredbi koje primaju od Natalija, jer se općinskim glavarima uprava iz Dubrovnika ne obraća direktno.

I općinski glavari ostali su isti: Nikola Klarić u Suđurđu,⁷ Frano Svilokos na Kalamoti,⁸ Nikola Pasarić u Luci Šipanskoj,⁹ Mato Jakšić na Lopudu,¹⁰ i Paolo Hajdić na Mljetu.¹¹ Osim njih (za razliku od ranije vlasti) postavljeni su i seoski glavari, pa je tako »capovilla« u Lopudu Miho Antuna Scironi, na Kalamoti za Gornje čelo Ivan Vicka Šoletić a Frano Miha Jurović za Donje čelo, u Suđurđu je seoski glavar Petar Mata Vitković a u Luci Šipanskoj Marin Ivana Muratti, dok su u selima na otoku Mljetu postavljeni Ivan Ivana Matana u Babinom polju, u Prožuri Paolo Nikole Kastelan, u Maranovićima Ivan Bašica, u Blatu Josip Čivgo a u Koritima Antun Lazar.¹² Imenovani su i »cursori willici« koji objavljuju (izvršavaju) saopćenja upravne vlasti. (I cursori willici sono gli Uscieri che eseguiscono le intime degli atti delle autorità amministrative.)¹³ Bila su po četvorica na Lopudu, Kalamoti, Suđurđu, Luci Šipanskoj te Babinom polju i Prožuri na otoku Mljetu.¹⁴ Svoje funkcije zadržavali su i suci i njihovi zamjenici, lučki kapetani, asistenti zdravstva i drugi funkcioneri o kojima C. M. Intendente della Provincia di Ragusa (conte di Caboga, Cavaliere dell' Ordine di Leopoldo)¹⁵ traži slijedeće podatke: ime, prezime, dužnost i mjesto boravka.¹⁶

Zahvaljujući tom traženju (akt br. 4675) doznajemo da je administraciju Triju otoka (Lopuda, Šipana i Kalamote) sačinjavalo ukupno 23 službenika, uključivši u taj broj suca, dva suplenta u sudstvu, kanceliera, lučke kapetane, asistente zdravstva, općinske glavare i glavare selâ. Za Mljet je dat poseban popis s obzirom na nešto drugačiju strukturu i »stara prava ovih stanovnika« (in quell' isola gli impiegati tutt'ora d'apresso gli antichi privilegi di quelli abitanti) pa je administraciju sačinjavalo 43 službenika, od kojih deset sudaca, 14 gvardiana, šest asistenata zdravstva, tri stimatura, dva giusticiera, pet glavara

sela, dva »awocata« (zastupnika) i jedan dvornik (poslužitelj), a u opaskama je zabilježeno da su u svim općinama kao i u zaselcima imenovani i kaznaci.¹⁷ Ali svi su oni bili samo formalna vlast: njih se ništa ne pita, od njih se samo traži da poslušno izvršavaju naređenja i sprovede odluke, a tih odluka, naređenja, zapovijesti i zabrana nije u početku manjkalo.

Počnimo sa soli i duhanom: sol je bila deficitarni artikal pa se daju upute o raspodjeli tog artikla ribarima i stanovnicima... svakih deset dana trebalo je pismeno izvjestiti o uvozu soli sa Sicilije i o prometu soli uopće,¹⁸ izrađen je i »Annesso all' approvigionamento dei sali in queste Provincie« (dodatak o opskrbi soli u ovoj provinciji)¹⁹ iz razloga što je soli bilo uvijek malo. Iz jednog izvještaja o potrebnim količinama soli za Dubrovačke otoke doznajemo da bi trebalo oko sedam tisuća stara soli da se podmiere sve potrebe, a toliko je nikada nije bilo u magazinima na ovim otocima (jedan magazin za smještaj soli bio je na Lopudu, dva na Šipanu i jedan na Kalamoti) pa je sol racionirana: ribarima po 150 oka po mreži srdelari (na što se ribari često žale navodeći da je to mala količina)²⁰ a za kućne potrebe 30 oka za tri mjeseca.²¹ Međutim, brodovi koji dovoze sol sve rjeđe pristaju na Dubrovačke otoke, (za razliku od ranije kada su bili česti posjetioci otočkih luka) već sol odvoze u Gruž: tako je 29. siječnja 1816. godine na Lopud doplovio jedan brod austrijske zastave s teretom soli, ali je u prisustvu dva svjedoka saopćeno kapetanu da proslijedi svoje putovanje za Gruž, jer s tim teretom u ovoj luci više ne može ostaniti.²² Drugom prilikom stigla je na Lopud jedna trabakula engleske zastave s teretom soli: na brod je stavljena posebna straža »za sve vrijeme dok se bude zadržao u ovoj luci sa strogom naredbom namijenjenoj čuvarima o njihovoj odgovornosti, budnosti i zabrani prolaza kadgod pokušaju neovlaštenu prodaju soli«. ²³ Pored toga odmah su od mjerodavnih u Dubrovniku zatražene instrukcije što da se dalje poduzme u vezi s ovim brodom i njegovim teretom²⁴ odakle im je odgovoreno da se spomenuta trabakula s teretom soli uputi u grušku luku.²⁵ Izdat je i oglas o izvozu soli sa Sicilije u kome se kaže da će Uprava (L'eccelso governo) pripremiti za austrijske podanike važne i potrebne preinake,²⁶ i tako redom. A slično je i s duhanom, koji je također bio racioniran na način što je po domaćinstvu bila određena količina od četiri oke (ne kaže se za koje vrijeme, ali vjerojatno za tri mjeseca kao i soli)²⁷ pa se i o njemu i njegovoj sadnji na otocima češće traže podaci. Ali sudeći po izvještajima glavara općina duhan se nije (ili vrlo malo) uzgajao na Dubrovačkim otocima: izvještaj iz Sudjurđa navodi da u toj općini duhan nitko ne sadi,²⁸ iz Luke Šipanske u izvještaju se kaže »hanno potuto trovare tre — quattro piante per uualche Antidoto«²⁹, u izvještaju s Kalamote se kaže da se ne vrši nikakav uzgoj duhana u toj općini,³⁰ dok izvještaj s Mljeta o tome nismo uspjeli pronaći. Ali na osnovi navoda u jednom ranijem izvještaju (od 16. VII. 1815. g.) u kome se kaže »da na Mljetu nema ni soli ni duhana« moglo bi se zaključiti da u to vrijeme duhan nije uzgajan ni na ovom otoku.³²

Usporedo sa ovim izvještajima češće se traže i popisi stranaca,³³ mjesečni popisi robe i cijena,³⁴ izvještaji o djelovanju sudstva na otocima³² kao i izvještaji o broju stanovnika za svaki otok posebno uz naznaku i drugih detalja: koliko ima kuća na otocima, crkava, samostana, parokija i škola za laike, o zanatima, zanimanjima i poslovima značajnim za svaki otok, broj stoke, kvalitet i kvan-

titet raznih proizvoda u jednoj godini uzevši prosjek i slično.³⁶ Ovi su popisi vršeni više puta, jednako kao i cisterna za vodu, peći za kruh, izvora, oružja i tako dalje³⁷ iz kojih doznajemo, pored ostalog, da je u razdoblju kada je popis vršen na Lopudu obitavalo 442 stanovnika, na Kalamoti 332, na Šipanu 825 i na Mljetu 909 — ukupno 2.535 stanovnika. Od tog broja ženskih je bilo 1335 a muških 1200, vjerojatno iz razloga što se popisivao samo broj prisutnih na otoku a ne i stanovnika tih otoka koji su se u vrijeme popisa nalazili izvan otoka: n.pr. pomorci, trgovci i drugi.³⁸ Sličnih i drugih naredbi karakterističnih za svako prelazno razdoblje prilikom smjene vlasti ima još dosta: trebalo bi ih dugo redati pa da se svi samo nabroje, zbog čega ćemo se zadržati samo na nekoliko detalja koji zaslužuju da ih se spomene.

I pored čestih prijetnja zatvorom i drugim ostrim kaznama za prestupnike (pa i za manje prekršaje) čini se da stanovnici Dubrovačkih otoka u prvim danima austrijske vlasti nisu bili jako disciplinirani, jer se učestalo dešavaju slučajevi koji su u prošlosti bili vrlo rijetki: teško je ranjen jedan austrijski vojnik, — to je navodno uradio Lopuđanin Đivo Bolić koji je uhapšen i upućen u Dubrovnik,³⁹ izvjesni Jovo Bovan ispoljavao je neposlušnost u službi Mornarice: platio je kaznu i tako nije dospio u zatvor,⁴⁰ braća Petar i Ivan Korač s Mljeta odbijaju da vrše stražu »što je loš primjer za ostale« pa se traži primjerna kazna za njih.⁴¹ Mlječani zanemaruju i druge svoje dužnosti pa se tako kaže da ne šalju ni izvještaje o zdravstvenom stanju na svome otoku,⁴² jedna je žena ostavila novorođenčće,⁴³ a jedna je (žena) u Luci Šipanskoj uvrijedila paroka: djeca su galamila za vrijeme mise i parok ih je odstranio iz crkve... slijedeće nedjelje kad im nije dopustio da uđu u crkvu žene su protestirale a čuo se i jedan glas: »Vlascka karvi nechiese do dogodiseta docekat«. . .⁴⁴ Naređeno je da se uhapsi i zatvori žena koja je to kazala, ali po starom šipanskom običaju teško je na ovom otoku naći svjedoka pa tako i ovog puta »nitko od prisutnih ništa nije ni vidio ni čuo«. Javlja se i o razuzdanosti (disordine) na otoku Šipanu,⁴⁵ o bestimijama (bestemmia) što je prije bilo zabranjeno: psuje se na svim otocima a posebno na Kalamoti, u čemu prednjači Vicko Joza Svilokos zbog čega je — kao i što je »digao ruku na svog strica« — kažnjen s dva dana zatvora.⁴⁶ Pojavio se i lažan novac od bakra vrijednosti dvije lire Venette,⁴⁷ ali i vredniji dukati i cekini Venetti,⁴⁸ pa lažni tallari colorati⁴⁹ i druge stvari, da se sve posebno ne nabraja.

Učestala su i dezertiranja vojnika, a posebno je dosta vojnih bjegunaca bilo iz C. R. Battaglione Dalmata,⁵⁰ pobjeglo je više mornara s brika »Veneto«,⁵¹ sa fregate »Austria« pobjegla su i dva Dubrovčanina, Tomo Đarković i Mato Bačić,⁵² da spomenemo samo neke, što rječito svjedoči da ni crno-žuta monarhija nije bila pošteđena od navedenih potresa. Čini se da je vojničke uniforme svima bilo dosta jer se i na oglase za formiranje dobrovoljačkih bataljona malo tko javlja. . . ponovno se vrši agitacija i za osnivanje jednog bataljona dobrovoljaca specijalno za službu u mornarici, »koji bi bio sastavljen od Dalmatinaca, Dubrovčana i Bokelja«⁵³ ali nismo uspjeli utvrditi kakav je ovog puta bio odaziv, jer je prvi pokušaj očigledno propao kada je poziv ponovljen. . . A pored svega navedenog veliku opasnost i napast predstavljali su i gusari: o njima i njihovim akcijama na moru, ali i hvatanju i onemogućavanju njihove pljačkaške aktivnosti nalazi se veći broj zabilježaka u službenoj korespondenciji (Arhiv Jera Natali i Protokol iz 1814., 1815. i 1816. godine). Njihovo

kretanje se prati i o tome obavještavaju pomorci, pozivajući se da plove u konvojima koje su pratili dobro naoružani brodovi. Za ilustraciju koliko su napast predstavljali gusari navodimo primjer da je jedan konvoj trgovačkih brodova u Jadranskom moru pratila »squadra od tri fregate ,nekoliko goletta i naoružani brik »Orion« pod zapovjedi kapetana de Pasqualiga«,⁵⁴ ali se i pored toga znalo desiti da su trgovački brodovi bili presretani od gusara i opljačkani ne obazirući se pri tom na zastavu kojoj su pripadali. Tako je jedan tuniski gusarski šambek napao i opljačkao engleski brigantin »Buona Fortuna«, a slično je prošao i dubrovački kapetan Josip Zlošilo, ploveći iz Konstantinopoli za Dubrovnik pod ruskom zastavom.⁵⁵ Jednom je javljeno da su gusari opaženi i u blizini Šipana: odmah je naoružano trideset ljudi u Luci Šipanskoj i poručeno u Sudjuradj da se i tamo pripreme za obračun s gusarima, ali je zatim javljeno da je alarm bio neosnovan. . .⁵⁶

I tako redom: ne manjka upozorenja na opasnost od gusara i zadovoljstva kad su stizale umirujuće vijesti o prekidu gusarskih aktivnosti, — kad su n.pr. alžirski gusari obznanili da će poštivati austrijsku zastavu i pustiti zarobljene austrijske podanike,⁵⁷ zatim su to uradili i tuniski gusari⁵⁸ i drugi ali ne i svi jer se i dalje susreće sa zabilješkama (istina što dalje sve rjeđim) da pirati nastavljuju svoj prljavi posao zagorčavajući tadašnjim pomorcima i onako mukotrpan život.

A ni sa šumama se ne gospodari kako je to bilo ranije: jedan izvještaj upućuje na »hranje šumama i samovoljnom izvozu drva za gorivo«, pa se naređuje da se »svaki nemar neoprostivo kazni«. ⁵⁹ Čini se da su Mlječani bili najneposlušniji jer se češće nailazi na podatke da sa Mljeta prevoze bez dozvole drvo za gorivo, pa skoro svakog puta kad ih se zatekne u prestupu obraćaju se guverneru s molbom za uvidajnost. . . Nastoji se svim sredstvima onemogućiti pravljenje krčevina u samostanskim šumama na Mljetu,⁶⁰ ali šume se i dalje pale (brucciano le cosidette Lasinne nelle terre dell' Università di Meleda)⁶¹ pa se ponovno izdaje proglas o zabrani pravljenja krčevina pod prijetnjom strogih kazni — suci su ovlašteni da utamniče prekršitelje⁶² — ali sve to kao da mnogo ne pomaže pa se, uz ponovljene obavijesti o zabrani sječe, traži i »obnova starih zakona o šumama za izvjesno vrijeme s tim da se Mlječane posebno obznani o tome«. ⁶³

Sa navedenim problemima i opisanim raspoloženjima približava se i Nova godina, — prastari običaj da se smjena godina dočeka i proslavi u veselju, sa što manje briga koje se iz jedne prenose u drugu godinu.

U ushodanom životnom mehanizmu taj dan i na Dubrovačkim otocima ubrzavao je ritam.

I Vicko Cumbelić, »presidente de' Consiglio« iz Babinja Polja na Mljetu šalje dopis u kome navodi:

... »Bio je običaj u prošlosti u ovoj općini da se prvi dan mjeseca siječnja narod sakupi u kući bratovštine odakle bi odlazili zajedno, skoro u povorci, na misu parokijalnu, koja bi kasnije, poslijepodne, prešla u narodno veselje. Bio je također običaj da gestaldi (predstavnicima bratovštine) dadu piti vina iz zajedništva svim članovima bratstva i osobama koje su sudjelovale. . .«

O ovogodišnjem dočeku ništa se ne govori, a smjena godina se bliži, pa pita kako će se ove godine postupiti?⁶⁴

Neće biti ni dočeka ni slavlja. . .

Prvi put od kada ljudi pamte i sjećanja o tome prenose s pokoljenja na pokoljenje i od kada se vode službene knjige na Dubrovačkim otocima, u koje su pedantni kancelieri bilježili i manje važne događaje u životu ovih

otoka i njihovih stanovnika, prvi novogodišnji dan te 1816-te godine sličio je svima drugima.

Na snazi je i dalje naredba austrijskog generala Milutinovića o zabrani svakog okupljanja naroda, — i to je bio razlog.⁶⁵

Ali, toga dana (1. I 1816. godine) stupio je na snagu austrijski građanski zakonik i za ovo područje (Codice Civile Austriaco in questa Provinzia)⁶⁶ koji je ostavio izvjesne nejasnoće u pogledu zakona i generalovih naredbi, pa i sudac na Dubrovačkim otocima, conte di Saraca, ukazuje upravo na taj detalj i traži uputstva,⁶⁷ kako bi se u praksi izbjegli nesporazumi do kojih bi moglo doći ako oboje ostane na snazi, što se znalo desiti, jer nije uvijek bilo jednostavno uskladiti vojna naređenja i građanske zakone.

Odgovor je stigao nekoliko dana nakon Nove godine (7. I 1816. g.) navodeći da je od prvog tekućeg Zbornik građanskih zakona stupio na snagu u cijeloj Dalmaciji pa tako i u okrugu dubrovačkom, čime prestaju svi drugi zakoni,⁶⁸ što je objavljeno i sucu Saraci.

Međutim, više od toga austrijske vlasti je upravo u ovo vrijeme (na početku 1816. g. i dalje) mučio jedan drugi problem, mnogo neugodniji, a to je nestašica hrane i soli na otocima.⁶⁹ Već od prvog dana prisajedinjenja ovih otoka austrijskoj carevini administracija je učestalo tražila informacije o proizvodnim mogućnostima Dubrovačkih otoka, posebno o mogućnostima proizvodnje prehrambenih artikala⁷⁰ i o tome kakav se urod poljoprivrednih kultura očekuje na ovim otocima u tekućoj godini.⁷¹ Na te upite redovno su primali odgovore, od kojih su svi od reda navodili da su žitarice nabavljali iz uvoza sredstvima dobivenim prvenstveno od pomorske aktivnosti, a zatim od izvoza ulja i ribe te drugih zanimanja.⁷² Ali kao da novi upravljači u Dubrovniku to nisu dovoljno razumjeli ili su pogrešno protumačili: uvoz žitarica na otoke je minimalan pa je početkom godine (1816.-te) došlo do opće nestašice hrane na Dubrovačkim otocima. Za ilustraciju navodimo dopis guvernera Natalija u kome vlastima u Dubrovniku javlja da seljaci u službi g. Ranjine u Luci Šipanskoj jadiku-

Kula uz dvorac Toma Stjepovića-Skočibuhe

ju da su gladni i prikraćeni u svemu.⁷³ Sa Lopuda,⁷⁴ Sudurdja,⁷⁵ Luke Šipanske⁷⁶ i Mljeta⁷⁷ učestalo se traže dozvole da pojedinci nabave za vlastite porodice i ovdajšnje stanovnike po nekoliko vreća žita, zobi, sočiva, riže i drugog, što je uz druge brojne zabrane koje su svakodnevno stizale na otoke još više pridonosilo nezadovoljstvu otočana prema austrijskoj vlasti. Kao da se o svemu na otocima vodilo više računa nego o prehrani otočana i privrednom napretku samih otoka unapređenjem na njima drevnih aktivnosti, u prvom redu pomorstva, ali na sva traženja i isticanje značaja tih djelatnosti za ekonomski prosperitet Dubrovačkih otoka austrijske su vlasti ostajale ravnodušne.

Za razliku od navedenog rezoniranja austrijskih vlasti, stari su se Dubrovčani u ekonomiji ravnali prema metodama koje ni u suvremenim (današnjim) prilikama nisu ništa izgubile od svog značaja: kod izbora bilo koje djelatnosti za određeno područje (kako na kopnu tako i na otocima) polazilo se od ocjene prednosti koja se ulaganjem određenih investicija mogla postići n.pr. u pomorstvu u odnosu na druge djelatnosti na kopnu, i po tome određivalo što će se i gdje će se određene djelatnosti razvijati. Osim toga, kada je riječ o pomorskom privredivanju i u prošlosti (jednako kao i danas) »njegov rad i opstanak teoretski nije ovisan o nacionalnoj vanjskoj trgovini ni o prometu preko domaćih luka, nego prvenstveno o prilikama na svjetskom pomorskom tržištu.«⁷⁸ A u razdoblju koje je predmet našeg razmatranja na svjetskom pomorskom tržištu prilike su bile više nego dobre (kao što to uvijek biva nakon završetka rata): sve što je moglo ploviti imalo je posla i ostvarivalo je dobit bez obzira na tip i veličinu broda. Naravno je da su veći i suvremeniji brodovi bili u prednosti, ali to ni u kom slučaju (s obzirom na navedene prilike na svjetskom pomorskom tržištu u to vrijeme) nije značilo da ni manji i stariji brodovi ne mogu ploviti i ostvarivati dobit (kao što je slučaj i danas) pogotovo kada ekonomski razlozi diktiraju takovu potrebu i osiguravaju rentabilitet. Međutim, i pored svih navedenih ekonomskih činjenica nastavilo se i dalje započetom praksom i upadalo u još teže greške. Istina, velika zemlja kao što je u to vrijeme bila Austrija, lakše je podnosila takve ekonomske promašaje, ali je time dovela u težak položaj razvoj pojedinih područja, u ovom slučaju Dubrovačke otoke, gdje je od davnina bilo rentabilnije kupovati žito, sočivo, raž i slične proizvode nego ih na otocima uzgajati, jer za njihov uzgoj na otocima nisu postojali uvjeti. Konačno, po zakonu komparativnih troškova i vrši se specijalizacija u proizvodnji kako bi se prodajom viškova vlastitih proizvoda moglo podmiriti potrebe za proizvodima koji nedostaju.⁷⁹

Ali (i uza sve navedeno) i umjesto očekivanih mjera koje bi pridonosile što bržem oporavku trgovačke flote uopće, pa i na Dubrovačkim otocima, među prvim naređenjima što ih je izdala austrijska vlast za Dubrovačke otoke bilo je da se u svakom mjestu postavi oglasna tabla gdje će se obavljati »rispettive comuni«.⁸⁰ Naređenje je odmah izvršeno i od tada pa nadalje općinski glavari su na tim tablama oglašavali svaki dopis što im ga je vlast (posredstvom guvernera Natalija) upućivala, izvještavajući revnosno da je taj i taj akt oglašen »a logho solito«. A tih dopisa nije bilo malo: skoro svaki dan slijedio je dopis za dopisom od strane austrijske uprave i odgovor za odgovorom općinskih glavara da su postupili u skladu sa naređenjem. Među tim oglasima bilo je naravno i onih koji su bili od značaja za stanovnike Dubrovačkih otoka

ali i takovih koji su za otočane (bar u prvo vrijeme) nisu značili ništa više od znatiželje. Navodi se npr. zabrana putovanja u inozemstvo bez pasoša,⁸¹ da se osniva katedra za njemački jezik i kulturu,⁸² o postavljanju diplomatskih predstavnika Austrije u raznim evropskim zemljama (među kojima i Ivana Sorga za vicekonzulata u Malagi),⁸³ o zabrani izvoza žita i zobi izvan provincije,⁸⁴ da se proslavi rođendan suverenov, o lutriji (giuoco di Lotteria)⁸⁵ i sličnom, da spomenemo samo neke, među kojima i okružnicu (raspis) s uputama uzgajivačima krompira (pomi di terra) u kome se preporuča, i ističe korisnost od većeg sađenja ove poljoprivredne kulture⁸⁶ (la grande utilità ed i grandi beneficii che questa produce al sostentamento della vita umana) što ne navodimo ni slučajno ni kao kuriozitet već kao detalj u kome se nazire i budući odraz jedne politike, kao upadnu suprotnost shvaćanja privređivanja na otocima gdje poljoprivreda može i treba da bude prisutna uz potreban osjećaj mjere za razvoj pojedinih njenih grada ali kao komplement, upravo kao što je to bio slučaj u vrijeme trajanja Dubrovačke Republike. U odnosu na navedeni oglas o sadnji krompira sve je bilo urađeno kako bi se udovoljilo traženju, ali uspjeh nije postignut pa se ponovno pozivaju glavari općina da više porade kako bi se ova kultura usvojila »koja s malo truda uspjeva na svakom terenu, također i brdovitom«.⁸⁷ Iz daljnih izvještaja doznajemo da je na Lopudu »pattate appena qualche d'uno ha piantato qualche bagatella«,⁸⁸ u Sudjurdju je urod iznosio oko pet vreća,⁸⁹ u Luci Šipanskoj oko dvije stotine oka⁹⁰ i to je bilo sve. A slično je bilo i s drugim povrtnim kulturama i žitaricama, o čemu rjeđito svjedoče izvještaji koji su na jedan upit o prinosima poljoprivrednih kultura stizali s otoka, od kojih za ilustraciju izdajamo onog sa Lopuda (1815. g.): »od posijanog žita jedva će se osigurati sjeme, od ječma također, raž nije ni sijana, sočiva vrlo malo, toliko da će se izvući sjeme, voća je bilo malo zbog nevremenâ, kukuruz nije sijan, proso također, sijerak isto... ulja se očekuje oko 300 barila (sa viene alle mani) a vina oko 150 barila.

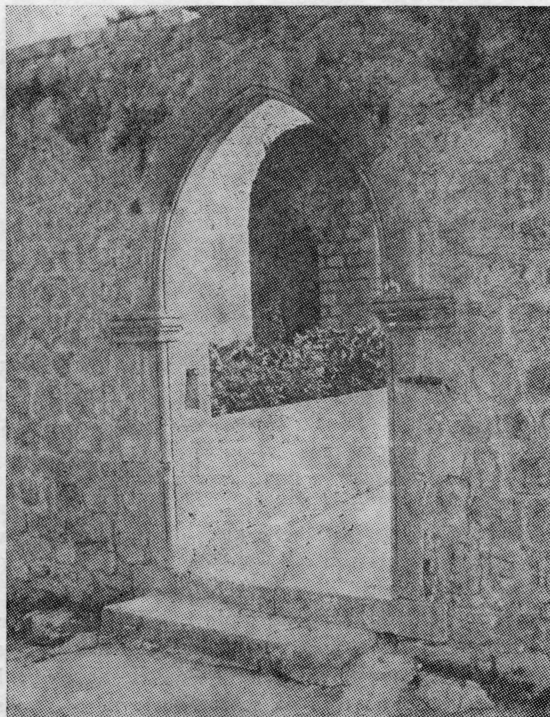
A drugačiji nisu ni izvještaji s drugih Dubrovačkih otoka: po mnogočemu sudeći ta je godina bila u poljoprivredi Dubrovačkih otoka jedna od lošijih pa nisu postignuti očekivani prinosi (u svom izvještaju Mlječani navode »vi si spedisce la nota dei Prodotti di questo anno miserabile«)⁹¹ ali razlog je i u tome što Dubrovački otoci nisu poljoprivredno područje, jer osim na Šipanu nema većih obradivih površina na njima, nema izvorskih voda a ni oborine nisu česte, zbog čega prirodni uvjeti određuju uzgoj drvenastih kultura (maslinarstvo, vinogradarstvo) a tek na jesen i kasnije i određenih vrsti zimskog povrća. Od prodaje tih proizvoda (prvenstveno ulja i vina) otočani su nabavljali žitarice i druge prehrambene artikle, što znači da je forsiranje poljoprivrede (svaštarske) na njima već od samog početka bio promašaj koji se tokom idućeg razdoblja sve više ispoljavao i doveo ih u zavisn ekonomski položaj od koga se ni do danas nisu oporavili.

Jednostavno se prešlo preko činjenice da pomorstvo na ovim otocima nije razvijano slučajno, zbog toga što su otoci, što su na moru ili što je plovidba u određenim vremenskim intervalima bila više ili manje konjunkturan posao... Najčešće zato što im oskudno zemljište i njegova loša kvaliteta nisu osiguravali dovoljne prinose za privređivanje i život, odlazili su na more... pomorstvo je ovdje bila neophodna potreba pa odatle i proizlazi razlog zašto je najviše pomoraca upravo s otoka,⁹² u ovom slučaju s Dubrovačkih otoka.

Vratimo se, međutim, pomorstvu kao osnovnoj temi našeg razmatranja u prvim danima austrijske vladavine na Dubrovačkim otocima: odmah da kažemo — ako se isključe kojekakve naredbe kojih (kako smo već naveli) u prvim danima austrijske vladavine nije manjkalo, a koje su se odnosile na sve sfere života i privređivanja (pa tako i na pomorstvo) — drugih detalja je malo, a najmanje je onih koji bi ukazivali, ili na osnovi kojih bi se moglo pretpostaviti gdje su i kako su završili »ostaci ostataka brodovlja trgovačke mornarice« s ovih otoka zajedno s pomorcima koji su na njima plovili.

U svakom slučaju većina ih je austrijsku okupaciju dočekala izvan dubrovačkih (i austrijskih) voda, što zaključujemo po jednom oglasu izdanom od austrijske vlasti, a koji je objavljen i na Dubrovačkim otocima, »da se svi brodovi moraju vratiti u luke austrijske«.⁹³ Dat je rok od šest sedmica u kojem se vremenu svi moraju prijaviti vlastima (ili osobno ili u uredu — valjda pismeno)) ako ne žele izgubiti pravo na dozvolu za plovidbu. U protivnom, tretirat će se kao emigranti. A ako se već neki brod našao u lukama države (austrijskim) kao i oni koji se povrate, ne mogu ni na koji način (više) ploviti pod stranom zastavom. I još jedan detalj: ako se zapovjednici i brodovi i ne povrate, dužni su vratiti (uputiti kući mornare (sada austrijske podanike) koje imaju na svom brodu.

Nismo naišli na podatke da su se vraćali ni brodovi ni njihove posade (bar ne u prvoj godini austrijske vladavine) već su — kako se po mnogočemu čini — nastavljali plovidbu po stranim zemljama, o čemu se govori i u vladinom dekretu No 803 u vezi kojeg general Milutinović traži podatke o dubrovačkim pomorcima »emigrati a che prestano servizio sotto estera Bandiera«.⁹⁴ Izdato je i naređenje povjereniku za mornaricu (commissario di Marina) da obavijesti kapetane dubrovačkih brodova usidrenih u ovim lukama *pod starim zastavama* da pristupe u Intedaturu,⁹⁵ a potvrdu o plovidbi pod stranom zastavom

Detalj prostrane terase kneževa dvora u Luci Šipanskoj

imamo i u slučaju kapetana Andra Vuičića koji je iz Dubrovnika otplovio pod turskom zastavom, što sigurno nije bio usamljen slučaj jer se opetovano navodi da se »učestalo udaljava iz domovine bez dozvole« pa se ponovno naglašava da nitko ne može isploviti bez odobrenja.⁹⁶ (nessun altro succedano queste partenze senza autorizzazioni). Koliko su se dubrovački pomorci, pa tako i oni s Dubrovačkih otoka ubuduće pridržavali te odredbe teško je određeno kazati, jer smo naišli svega na tri molbe za izdavanje dozvole za plovidbu pomorcima s Dubrovačkih otoka: Nikole Garbić sa Šipana moli dozvolu da može doploviti i prodati u Dubrovniku teret od 140 kantara drva za gorivo što ih je usjekao na Šipanu,⁹⁷ Antun Boroje, također sa Šipana moli propusnicu za sebe kao patruna jednog peliga, da sa teretom ulja otplovi za Zadar,⁹⁸ a Stjepan Maždin (Masdini) iz Luke Šipanske traži dozvolu »da za svoje interese poduzme putovanje u Smirnu«.⁹⁹ Zatraženi »pasaporto marittimo« izdat je Antunu Luja Boroje dok za ostale nismo našli potvrdu,¹⁰⁰ — i to je bilo sve! Iz drugih nekih područja, npr. Rijeke Dubrovačke, takovih molbi bilo je nešto više, ali ipak ne toliko da bi se moglo govoriti o nekom intezitetu plovidbe, a najmanje o pomorstvu kao razvijenoj djelatnosti na tom području. Na to su, pored ostalog, vjerojatno utjecala i ograničenja koja su austrijske vlasti nametnule pomorskoj plovidbi, u prvom redu tzv. velikoj plovidbi: ako su imali uredne papire (sovrani Ricapiti di Navigare e del Firmano) mogli su »učiniti jedan vijadik« samo do Jonskih otoka... u protivnom bi prekoračili ovlaštenja unaprijed određena za ovu plovidbu.¹⁰¹ Na uredne papire posebno se pazilo, nadasve na zdravstvenu dozvolu (na što se posebno pazilo i ranije), a za prekršitelje je bila određena teška kazna. A da to neće ostati isprazne riječi i da se vlast neće šaliti s prestupnicima navedena je za primjer kazna koja je izrečena pomorcima iz Rijeke (Senjske), što je objelodanjeno na oglasnim tablama i na Dubrovačkim otocima: Antun Arnerić zapovjednik peliga »L'Ettore« i Antun Zupčić, patrun barke »La Madonna di Tersato« plovili su bez zdravstvene dozvole pa je prvi osuđen na godinu, a drugi na dvije godine teške tamnice, a mornari na tri, šest i sedam mjeseci zatvora.¹⁰² Ali i pored tako oštrih kazni i upozorenja svi se pomorci ipak nisu pridržavali datih uputa: tako je patrun Đorđo Franović (vjerojatno iz Boke Kotorske) sa svojom bracerom doplovio na Mljet da ukrca drvo za gorivo. To je i učinio, ali asistent zdravstva u Goveđarima zadržao je braceru (arrestata) jer patrun nije imao uredne papire, i zatražio je od mjerodavnih daljnje instrukcije.¹⁰³ Odgovoreno mu je da zadrži brod do novih naredbi,¹⁰⁴ zatim mu je javljeno da se dozvoljava patrunu Đorđu Franoviću da nastavi svoj put za Boku Kotorsku s teretom drva¹⁰⁵ i konačno se obavještava da je patrun Franović »fu espedito il suo destino«.¹⁰⁶ Slično je bilo i sa patrnom Marinom Giurovićem (ne navodi se od kuda je): i on je doplovio na Mljet sa svojim brodom bez ikakvih papira, nakrcao je teret drva i kad je doplovio u Lopud zadržan je i on i brod i teret.¹⁰⁷ I od mjerodavnih su zatražene daljnje instrukcije kako da se postupi: javljeno je općinskom glavaru u Lopud da drvo od tjeska (torchio) nije u kategoriji drva za loženje pa ako vozi to drvo neka se pusti da slobodno otplovi.¹⁰⁸ O papirima se ni riječi ne govori već samo o teretu, što bi se moglo shvatiti da svako pravilo ima i iznimku — da vlastima nije bilo (u početku) stalo do toga da se zamjeraju narodu za svaku »sitnicu« pa su znali (ponekad) i zažmiriti na jedno oko.

U kasnijim razdobljima slični slučajevi se više ne navode... plovidba je sve rjeđa a i pojedine (pomorske) institucije na Dubrovačkim otocima, naslijeđene od ranije vlasti, polako se eliminiraju pa tako i lučke kapetanije: u Dubrovniku je osnovana kapetanija za okrug dubrovački (Capitanato circolare a Ragusa), za lučkog poglavara imenovan je barun Carlo Ulise Locella, pa su lučke kapetanije na otocima prestale s djelovanjem.¹⁰⁹ Na svojim putovanjima brodovi više ne pristaju u otočkim lukama pa se tako sve brže gasila i ugasila i posljednja iskra koja je još tinjala u pomorstvu na Dubrovačkim otocima.

Bilo pa prošlo... Zlatno doba dubrovačke plovidbe na jedra, u čemu su Dubrovački otoci igrali zapaženu ulogu, od neophodne potrebe dospjelo je u muzejske vitrine. Plovili su, istina, jedrenjaci i kasnije u maloj obalnoj plovidbi zbog svoje prikladne veličine i neizgrađenih luka, ali i to pretežno iz luka s obalnog ruba.

Dubrovačkim otocima (i ne samo njima) bila je namijenjena drugačija uloga.

A politika što manje državne intervencije u poslove privrede (kad je tako vlasti odgovoralo) uvjetovala je različite interese, a njih nije bilo lako uskladiti, pa su otoci ubrzo postali i ekonomski i politički problem.

A slično je bilo i u ribarstvu na Dubrovačkim otocima... svega nekoliko zabilješki dočaravaju sliku teškog stanja koje je zadesilo i ovu djelatnost na ovim otocima: Andro Kralj iz Stona moli vlast da mu izda dozvolu da može ribati oko otoka (Dubrovačkih) jer je na snazi zabrana da nitko s kraja ne može doći ribati oko otoka,¹¹⁰ Gašpar Curić iz Sudjurdja na Šipanu, vlasnik mreže sardelare, žali se na postupke Brsečana koji su ga ometali u ribanju,¹¹¹ Cvijeto Đanović sa Lopuda, vlasnik jedne tratte za lov sardela, žali se na malu količinu soli koja se dodjeljuje ribarima,¹¹² a kalamotski ribari se žale na teškoće koje prate ovu djelatnost na tom otoku i traže dozvolu da mogu ribati i noću, »jer egzistencija najvećeg dijela stanovništva tog otoka ovisi o ribolovu«.¹¹³ Naime, sve do 1896. godine Austrougarska nije poklanjala ozbiljniju pažnju razvoju ribarstva u svojim vodama. Tek kasnije (poslije ankete provedene u Trstu) osniva se pri Pomorskoj vladi »ribarski odsjek«. U početku je taj odsjek raspola-gao samo sa sredstvima od dvije tisuće kruna godišnje. Kasnije su (1903. g.) sredstva povećana na sto tisuća kruna, ali i to je bio skroman novac za bilo kakovu ozbiljniju akciju u ribarstvu. (Frano Baras: Stoljetna raspodjela našeg Jadrana. Nedjeljna Dalmacija br. 680. od 20. 5. 1984. str.20)

I još jedan detalj: austrijska vlast odredila je i lučke pristojbe: brodovi na ukrcaju, iskrcaju kao i oni koji su više od 24 sata u luci prazni čekali na teret i isplovljenje plaćali su četiri pare po toni do veličine od stotinu tona... za ulje je tarifa iznosila 20 para za svaki barille Venetto, za slanu ribu 40 para po barilu, a za sol tri pare za svaki star.

Dodajmo još i podatak da je organizacija vlasti koju je austrijska uprava uspostavila na Dubrovačkim otocima ukupno trajala nepunih devet mjeseci; ukinuto je »Cesareo Regio governo provvisorio delle Isole Mezzo, Calamotta, Giuppana e Meleda« početkom ožujka 1816. godine kad je sva vlast za čitavo područje bivše Dubrovačke Republike objedinjena u institucijama sa sjedištem u Dubrovniku.

Sastavljen je i zapisnik o primopredaji: conte Jero Natali, dotadašnji guverner Dubrovačkih otoka, predao je sve službene spise i protokole Enriccu Reha, C. K. Okružnom komesaru, na dan 3. ožujka 1816. godine, da neko-

liko mjeseci kasnije (16. 10. 1816. godine) molbom zatraži zaposlenje u državnoj službi. Međutim, službu nije odmah dobio jer i u srpnju 1817. godine ponovno moli da bude srpnja te iste godine traži imenovanje kod preture u La-stovu...

I time je zatvoren krug u kome je životni mehanizam Dubrovačkih otoka, u danima jedne historijske prekretnice, prestao kucati nekadašnjim tempom.

Napredak jednih i zaostajanje drugih stvorilo je i odveć velik raskorak: u utrci između jedara i pare unaprijed se znao pobjednik. Ali to na Dubrovačkim otocima nije značilo samo savijanje jednog po jednog jedra ni propadanje samog pomorstva već nazadovanje i drugih tradicionalnih djelatnosti koje su se razvijale uz pomorstvo, kao trgovina, zanatstvo, poljoprivreda i drugo... sve je to ubrzo spalo ispod svih prosjeka pa se emigrira s otoka u druge krajeve i prekomorske zemlje, što i danas traje.

Osnovno što za privrednu renesansu otoka treba to su zdrave i snažne mlade ruke.

A njih je na otocima bilo sve manje i manje... proces raslojavanja otočkog stanovništva, započet u austrijskim vremenima, i danas je aktualan problem.

Greške u privredi najteže se ispravljaju, a posebno u pomorstvu, ako se kontinuirano ne održava i ne unapređuje: ono je kao i rijeka... korisno je, neophodno je, u vještih rukama značajan je potencijal i sve tako redom. Ali, lako se razlije. I kad se jednom razlije teško se ponovno vraća u staro korito.

U dokaz toj tvrdnji može poslužiti i pomorstvo na Dubrovačkim otocima u promatranom razdoblju... Sve do sredine tog stoljeća u službenim izvještajima iz tog razdoblja rijetko nailazimo na spomen o pomorcima sa Dubrovačkih otoka:¹¹⁴ sa svojim manjim brodicama (barke, gaete, braceri i poneki pelig), s kojima su ranije znali odlaziti i izvan teritorijalnih voda, sad najčešće plove u razvozu između luka u dubrovačkom kraju, prevozeći manje količine raznih artikala (u prvom redu ulje i vino) proizvedenih na svojim otocima.¹¹⁵ Tek godine 1854. (Anuario Maritimo god. 1854. str. 157) nalazimo zabilješku da su Melko Tomašić i Petar Kustrić sa Šipana vlasnici peliga »S. Giorgio« od 35 tona nosivosti i četiri člana posade, sagrađenog 1850. g. u Milni, kojim zapovjeda kapetan Melko Tomašić, a slijedeće 1855. godine (str. 1675 i šipanskog kapetana Cvjetković Petra Miha kao vlasnika i zapovjednika peliga »Piacevole« od 18 tona nosivosti i četiri člana posade, sagrađenog 1834. godine u Gružu. U toj istoj godini (1855-oj na str. 132) nalazimo i zabilješku da je kapetan Svilokos Petar Nikole s Kalamote zapovjednik i vlasnik peliga »Haynau« od 23 tona nosivosti i četiri člana posade, sagrađenog 1837. godine u Korčuli, a na Lopudu tek 1859. godine spominje se Petar Talia (str. 217) kao zapovjednik i vlasnik braceri »Speranza« od 13 tona nosivosti i tri člana posade, sagrađene 1840. godine na Korčuli. (Dvije godine kasnije (godine 1861) zabilježeno je na strani 231. da je »Speranza« — spominje se kao pelig od 119 tona nosivosti, što bi trebalo značiti da je bila nadograđena — doživjela brodolom blizu Cino di Cotrone u Calabrijii). Navedeni i drugi detalji prelaze okvir ovog napisa i mogu biti posebna tema, ali smo ih i ovdje naveli za ilustraciju kako su skupi promašaji u pomorskom privređivanju... čitavih pola stoljeća trebalo je Dubrovačkim otocima da

pomorska djelatnost na njima krene — tada kaskajući za drugima — da više nikada ni izdaleka ne dostigne ni obim ni ulogu koju je nekad imala u privrednom životu ovih otoka. A to se ne može opravdati nikakvom »konsolidacijom vlasti u prijelaznom razdoblju«, potrebom da se stvari najprije srede u politici i upravi, učvršćenjem željenog stanja nanovostečenim teritorijima i drugim sličnim opravdanjima, jer su politika i privreda u uzročnoj povezanosti: kad nema privrednih teškoća nema ni političkih problema. I obratno.

I zato je lako shvatiti već od početka netrpeljivost otočana prema novim gospodarima, pa u tom smislu valja i ispravljati jednostrana i dobrim dijelom pogrešna sentimentalno obojena sjećanja na razdoblje austrijske vladavine na Dubrovačkim otocima: istina, u kasnijim razdobljima sagrađeni su i na otocima određeni prerađivački kapaciteti, izgrađeni lukobrani i obale, postavljena lučka svjetla i drugo, ali sve to nije mnogo prema onome što se već u samom početku izgubilo eliminiranjem pomorstva kao privredne djelatnosti, koja je ponekad odnosila i živote i u crno zavijala, ali od koje se i živjelo i koju od tada pa do sada na ovim otocima — i pored raznih pokušaja — ništa nije u gospodarskom smislu uspješno zamijenilo.

Jednostavno rečeno, austrijska administracija nije otoke (kako Dubrovačke tako i ostale) tretirala kao teritorij koji ima niz specifičnosti u odnosu na kontinent uopće, a u privređivanju posebno, već je na svih i sve primjenjivan jedinstven stav, čime je učinjena nenadoknadiiva šteta, koja svoje posljedice vuče više od stoljeća i po, — sve do naših dana pa i u njima. Naime, sve odredbe i propisi objavljuju se tzv. cirkularnim pismima (okružnicama) u čitavoj austrijskoj carevini i za svih jednako vrijede, što na prvi pogled može imati socijalno-solidarnu crtu apsolutne jednakosti i pravde, ali u privredi se prije ili kasnije reflektira dalekosežnim posljedicama¹¹⁶ za što su (i) Dubrovački otoci upravo eklatantan primjer. A u daljoj smjeni vlasti malo se u tom pogledu učilo na očiglednim propustima, već se uglavnom nastavilo s oponašanjem ranije vlasti u odnosu na privredni razvoj otoka, ponovno zanemarujući pomorsku privredu, zbog čega se u privrednom razvoju otoka i nije daleko odmaklo... umjesto poduzimanja inicijative s novim tehničkim formama i pronalascima, privredi na otocima dat je neki neodređen, svaštarski karakter, koji bez sredstava i organizacije nije ni mogao opstati. Bez pretjerivanja, otoci (Dubrovački) su u privrednom pogledu bili prepušteni sami sebi i življenju od uspomena, pa se zaključak i sam od sebe nameće: jedino za vrijeme trajanja Dubrovačke Republike njihov ekonomski razvoj temeljen je na ekonomskim principima u čemu je pomorsko privređivanje imalo dominantan značaj, pa su otoci predstavljali veliku ekonomsku vrijednost a ne problem... izvanrednim smislom za realnost i prosperitet utvrđene su ekonomske prednosti svakog pojedinog otoka i na osnovi toga određena je i njegova ekonomska struktura.

A kada je taj ekonomski red poremećen, odmah su u privređivanju na otocima uslijedili poznati događaji — jer ranije ekonomsko stanje nije zamijenjeno boljim — nada sve od kada se olako prešlo preko značaja i uloge pomorskih djelatnosti u njihovom ekonomskom razvoju.

Potvrdilo se, naime, i ovom prilikom i na ovim otocima ona dobro poznata postavka o životnoj (gospodarskoj) povezanosti pomorstva, ljudi i kraja u Dubrovačkoj Republici... « skupa su nastali, zajedno su rasli i padali i na kraju — zajedno su i propali.»¹¹⁷

- ¹ Luka Dančević: Pokreti pučana na našem primorju početkom 16. stoljeća. Pomorski zbornik br. 12. str. 117.
- ² dr. Branko Kojić: Propast brodarstva na jedra na istočnom Jadranu. Anali Jadranskog instituta Sv 4. Zagreb 1968. JAZU.
- ³ Isto. str. 13.
- ⁴ Ing. Petar Senjanović: Riječka luka u saobraćajnom sistemu Jugoslavije. Riječki zbornik. Rijeka 1955.
- ⁵ Lucijan Kos: Rijeka kao slobodna luka u razdoblju od 1719. do 1939. Anali Jadranskog instituta Sv. 4. str. 342.
- ⁶ Arhiv Jera Natali. 662 — 4 — 28 od 21. 7. 1815
- ⁷ Isto. 662 — 4 — 72 od 8. 8. 1815.
- ⁸ Isto. 662 — 4 — 26 od 23. 8. 1815. g.
- ⁹ Isto. 662 — 6 — 95 od 13. 8. 1815. Nešto kasnije Nikola Pasarić javlja da ne može više vršiti dužnost glavarara općine (ne navodi razlog) pa je na njegovo mjesto postavljen Marin Muratti. (662 — 6 — 95 od 13. 8. 1815. g.)
- ¹⁰ Isto. 662 — 4 — 121 od 18. 8. 1815.
- ¹¹ Isto. 662 — 4 — 109 od 18. 8. 1815. (koji je i Capo di porto.)
- ¹² Isto. 662 — 6 — 97 od 16. 8. 1815.
- ¹³ Isto. 662 — 5 — 539 od 8. 11. 1815. g.
- ¹⁴ Isto. 662 — 6 — 405
- ¹⁵ 662 — 4 — 29
- ¹⁶ Isto. 662 — 5 — 452 od 14. 10. 1815.
- ¹⁷ Arhiv Jera Natali: 662 — 6 — 301 od 23. 10. 1815. I casnazzi sono stati nominati ultimamente in tutte le Comuni cio è in tutti li Casali dai capi Comunali o sia dai giudici d'appresso l'ordine del Venerato Decreto dell' Eccelso Governo No 5903
- ¹⁸ Isto. 662 — 5 — 657 od 17. 11. 1815. g.
- ¹⁹ Isto. 662 — 5 — 540 od 8. 11. 1815. g.
- ²⁰ Isto. 662 — 6 — 99 od 16. 8. 1815. g.
- ²¹ Isto. 662 — 6 — 15 od 18. 7. 1815. g.
- ²² Isto. 662 — 8 — 158 od 29. 1. 1816. g.
- ²³ Isto. 662 — 6 — 348
- ²⁴ Isto. 662 — 6 377 od 11. 11. 1815. g.
- ²⁵ Isto. 662 — 6 — 379 od 12. 11. 1815. g.
- ²⁶ Isto. 662 — 6 — 427 od 22. 11. 1815. g.
- ²⁷ Isto. 662 — 6 — 15 od 18. 7. 1815. g.
- ²⁸ Isto. 662 — 5 — 590 od 8. 11. 1815. g.
- ²⁹ Isto. 662 — 5 — 525 od 8. 11. 1815. g.
- ³⁰ Isto. 662 — 5 — 531 od 8. 11. 1815. g.
- ³¹ Isto. 662 — 5 — 543 od 8. 11. 1815. g.
- ³² Isto. 662 — 6 — 13
- ³³ Isto. 662 — 4 — 115 od 4. 8. 1815. g.
- ³⁴ Isto. 662 — 4 — 132 od 16. 8. 1815. g.
- ³⁵ Isto. 662 — 4 — 146 od 23. 8. 1815. g.
- ³⁶ Isto. 662 — 4 — 156 od 12. 7. 1815. g.
- ³⁷ Isto. 662 — 5 — 454 od 14. 10. 1815. g.
- ³⁸ Isto. 662 — 6 — 179 od 8. 9. 1815. g.
- ³⁹ Isto. 662 — 6 — 188 od 10. 9. 1815. g.
- ⁴⁰ Isto. 662 — 4 — 313 od 24. 9. 1815. g.
- ⁴¹ Isto. 662 — 5 — 652 od 18. 11. 1815. g.
- ⁴² Isto. 662 — 6 — 248 od 5. 10. 1815. g.
- ⁴³ Isto. 662 — 5 — 776 od 28. 12. 1815. g.
- ⁴⁴ Isto. 662 — 5 — 789 od 28. 12. 1815. g.
- ⁴⁵ Isto. 662 — 4 — 135 od 19. 8. 1815. g.
- ⁴⁶ Isto. 662 — 6 — 333 od 4. 11. 1815. g.
- ⁴⁷ Isto. 662 — 7 — 91
- ⁴⁸ Protokol 1815. g. str. 369 od 17. 8. 1815. g.
- ⁴⁹ Isto. 1815. str. 414 od 9. 9. 1815. g.
- ⁵⁰ Arhiv Jera Natali. 662 — 6 — 265, 662 — 6 — 453.
- ⁵¹ Isto. 662 — 6 — 297 od 23. 10. 1815. g.
- ⁵² Isto. 662 — 5 — 644 od 17. 11. 1815. g.
- ⁵³ Protokol 1814. g. str. 182. od 21. 7. 1814. g.
- ⁵⁴ Isto. 1815. g. str. 336. od 3. 8. 1815. g.
- ⁵⁵ Arhiv Jera Natali. 662 — 7 — 101 od 29. 1. 1816. g.
- ⁵⁶ Isto. 662 — 6 — 70 od 6. 8. 1815. g.
- ⁵⁷ Isto. 662 — 4 — 275 od 22. 9. 1815. g.
- ⁵⁸ Isto. 662 — 6 — 262 od 13. 10. 1815. g.
- ⁵⁹ Isto. 662 — 5 — 448 od 23. 10. 1815. g.
- ⁶⁰ Isto. 662 — 6 — 249 od 10. 10. 1815. g.
- ⁶¹ Isto. 662 — 6 — 252 od 11. 10. 1815. g.
- ⁶² Isto. 662 — 6 — 252 od 11. 10. 1815. g.
- ⁶³ Isto. 662 — 6 — 330 od 28. 10. 1815. g.
- ⁶⁴ Isto. 662 — 5 — 743 od 12. 12. 1815. g.
- ⁶⁵ Isto. 662 — 6 — 461 od 22. 12. 1815. g.
- ⁶⁶ Isto. 662 — 5 — 748 od 16. 12. 1815. g.
- ⁶⁷ Isto. 662 — 8 — 23 od 3. 1. 1816. g.
- ⁶⁸ Isto. 662 — 8 — 58 od 7. 1. 1816. g. i 662 — 8 — 77 od 9. 1. 1816. god.
- ⁶⁹ Isto. 662 — 6 — 516 od 31. 12. 1815. g.
- ⁷⁰ Isto. 662 — 5 — 375 od 10. 10. 1815. g.
- ⁷¹ Isto. 662 — 6 — 255 od 13. 10. 1815. g.
- ⁷² Isto. 662 — 4 — 246, 662 — 4 — 257, 662 — 5 — 777 od 29. 12. 1815. g.
- ⁷³ Isto. 662 — 6 — 481 od 25. 12. 1815. g.
- ⁷⁴ Isto. 662 — 7 — 12 od 5. 1. 1816. g.
- ⁷⁵ Isto. 662 — 7 — 11 od 5. 1. 1816. g.
- ⁷⁶ Isto. 662 — 7 — 13 od 6. 1. 1816. g.
- ⁷⁷ Isto. 662 — 7 — 38 od 9. 1. 1816. g.
- ⁷⁸ Viktor Cerić: Morske luke u suvremenoj privredi. Pomorski zbornik br. 10. str. 105.
- ⁷⁹ dr Branko Kojić: Utjecaj promjena u razvoju svjetske trgovine na strukturu pomorske plovidbe i morskih luka. Pomorski zbornik br. 10. str. 123.
- ⁸⁰ Arhiv Jera Natali: 662 — 4 — 55 od 3. 8. 1815. g.
- ⁸¹ Isto. 662 — 4 — 67 od 5. 8. 1815. g.
- ⁸² Isto. 662 — 5 — 455 od 17. 10. 1815. g.
- ⁸³ Isto. 662 — 6 — 267 od 13. 10. 1815. g.
- ⁸⁴ Isto. 662 — 5 — 799 od 27. 12. 1815. g.
- ⁸⁵ Isto. 662 — 5 — 535 od 3. 11. 1815. g.
- ⁸⁶ Isto. 662 — 4 — 245 od 15. 9. 1815. g. Cirku- lar No 189.
- ⁸⁷ Isto. 662 — 6 — 189 od 14. 9. 1815. g.
- ⁸⁸ Isto. 662 — 5 — 389 od 8. 10. 1815. g.
- ⁸⁹ Isto. 662 — 5 — 400 od 14. 10. 1815. g.
- ⁹⁰ Isto. 662 — 5 — 413 od 16. 10. 1815. g.
- ⁹¹ Isto. 662 — 5 — 439 od 19. 10. 1815. g.
- ⁹² R. Barbalić: Brodarstvo Rijeke prije i nakon austrijsko-ugarske nagodbe. Anali Jadranskog instituta. Svezak 2. str. 381.
- ⁹³ Arhiv Jera Natali 662 — 6 — 213 od 26. 9. 1815. g.
- ⁹⁴ Protokol 1815. str. 629 od 17. 12. 1815. g.
- ⁹⁵ Isto. Str. 367 od 17. 8. 1815. g.
- ⁹⁶ Isto. Str. 370 od 21. 8. 1815. g.
- ⁹⁷ Isto. Str. 546 od 7. 11. 1815. g.
- ⁹⁸ Isto. Str. 585 od 24. 11. 1815. g.
- ⁹⁹ Isto Arhiv Jera Natali 662 — 6 — 288 od 19. 10. 1815. g.
- ¹⁰⁰ Isto. 662 — 8 — 98 od 14. 1. 1816. g.
- ¹⁰¹ Isto. 662 — 6 — 477 od 23. 12. 1815. g.
- ¹⁰² Isto. 662 — 6 — 406 od 20. 11. 1815. g.
- ¹⁰³ Isto. 662 — 6 — 372 od 11. 11. 1815. g.
- ¹⁰⁴ Isto. 662 — 6 — 393 od 12. 11. 1815. g.
- ¹⁰⁵ Isto. 662 — 6 — 392 od 13. 11. 1815. g.
- ¹⁰⁶ Isto. 662 — 6 — 398 od 14. 11. 1815. g.
- ¹⁰⁷ Isto. 662 — 6 — 394 od 13. 11. 1815. g.
- ¹⁰⁸ Isto. 662 — 6 — 412 od 20. 11. 1815. g.
- ¹⁰⁹ Isto. 662 — 8 — 194 od 16. 2. 1816. g.
- ¹⁰¹ Protokol 1815. g. str. 320. od 21. 7. 1815. g.
- ¹¹¹ Protokol 1815. g. str. 338. od 3. 8. 1815. g.
- ¹¹² Protokol 1815. g. str. 316. od 22. 7. 1815. g.
- ¹¹³ Arhiv Jera Natali 662 — 8 — 60 od 8. 1. 1816. g.
- ¹¹⁴ Anuario Marittimo Giornale degli approdi o provenienze marittime, Giornale melle partenze e arrivi.
- ¹¹⁵ Boro Kamić: Pomorstvo otoka Šipana, Naše more br. 3 — 4 lipanj 1983. g. str. 130.
- ¹¹⁶ Tutti gli ordini posteriori delle Eccelso Governo hanno altrettanta forza e vigore nella Isola quanto negli altri distretti nella Provincia. In conseguenza i Decreti sulle Tasse giudiziare vi devono essere osservati. (Arhiv Jera Natali 662 — 5 — 518 od 30. 10. 1815. g.)
- ¹¹⁷ Dr Jozo Luetić: Pomorci i jedrenjaci Dubrovačke Republike. Zagreb 1984. str. 8.